

XXV.

A Z Ú J A B B

POLGÁRISODÁS' ELEMEI.

(V é g e).

A' római polgárisodásnak is még eléggé nagyszerű romjai maradtak fenn, A' császári név, ama' roppant és fényes polgári társaság' emlékezete élt még az emberek' lelkében, kivált a' városi senatorok, a' püspökök, a' papok szóval mindazok lelkében, kik eredetöket a' római világból vették.

Sokan a' barbárok közül is, legalább öseik, tanúi valának egykor a' római nagyságnak; hadaiban szolgáltak, ellene harcoltak. A' római polgárisodás' képe, neve mélyen hatott reájok, szükségét érezték azt utánózni, azt megújítani, abból némelly romokat megmenteni. Új ok melly őket az imént leírt barbár állapotból kijutni segíté.

Egy harmadik ok mindenki előtt ismeretes, értem a' keresztény egyházat. Az egyház rendszeresen szabályozott társaság vala, melly elvekkkel, törvényekkel, fenyítéssel bírt, 's buzgón törekedett hatását terjeszteni, a' hódítókat meghódítani. Az e' korszakbeli keresztények, a' keresztény papi rend között többen voltak, kik minden er-

kölcsi 's politicai kérdés felett dolgoztak, mindezekről határozott véleményekkel bírtak, 's égő vágyat éreztek nézeteiket, meggyőződéseiket uralkodókká tenni. Soha társaság nem erőködött annyira maga körül hatni 's a' külvilágot magához kapcsolni, mint a' ker. egyház az ötödik és tizedik századok között. Midőn utóbb ennek történetei felett fogunk elmélkedni, látni fogjuk mit nem kísért meg a' célra, mint támadta meg a' barbár elemet minden oldalról hogy azt polgárosítsa, meghódítsa.

Még egy negyedik okot is kell emlitenünk, okot melyet lehetlen meglátolni, de mely nem kevésbé hatásos a' többieknél: nagy emberek' feltünését. Megmagyarázni, hogy miért támad bizonyos időben nagy ember, 's magaéból mennyivel pótolja, segíti az emberiség kifejlődését, senki nem képes; ez a' gondviselés' titka; de a' tény ezért nem kevésbé bizonyos. Vannak emberek kiket az anarchia és a' kifejlődési megakadás mélyen sért 's felháborít, kiknek értelme illy nézőjátékon fellázad 's legyőzhetlen ingert érez annak megszüntetésére, vágyat a' zavart rendet, törvényt, általánosságot, állandóságot hozni. Rémitő, néha a' zsarnoki hatalom, mely ezer hibát, ezer igaztalanságot követ el nem ritkán, mert kísérője emberi gyarlóság; de idves és dicső hatalom még is, mert az emberiségben, nagy mozgást, haladást terem.

Ezen több nemű okok 's erők az ötödik 's kilencedik századok közötti korszakban sok kísérleteket szültek Európának a' barbárságból kimentésére.

Az első próba, 's jöllehet kevés sikerű volt említetlenül nem hagyhatni, mert magától a' barbár elemtől vette eredetét, a' barbár törvényeknek szerkeztése; a' hatodik századtól a' nyolczadikig majd nem minden barbár népfaj törvényi írásba foglaltattak. Az előtt iratlanok valának. Csak szokások kormányozták volt a' barbárokat mielőtt a' római birodalom romjain megtelepedtek volna. Megirattak a' burgundiak, frankok, gothok, longobardok, szászok, friesok, bajorok, allemanok 'stb. törvényei.

Ez minden bizonynyal némi kezdete volt a' polgárisodásnak, kísérlet a' társaságot általános és törvényes elvek' urasága alá vezetni. Sikere nevezetes nem lehetett: már nem létező társaság törvényei foglaltattak írásba, a' római birodalom' elfoglalása előtti társas állapot' törvényei, midőn a' germán néptörzsek bolyongó életmódjokat még nem cserélték fel ott-honos étellel, midőn vándor harczosokból még nem lettek volt földbirtokosokká. Akadhatni ugyan e' barbár törvénygyűjteményekben itt ott határozatokra a' barbárok által elfoglalt földekről, viszonyaikról az ország' régi lakosaival, megkísérték ugyan azon új tények közül, melyek közé jutottak, egyet mást szabályozni; de alapja e' törvények legnagyobb számának a' régi germán állapot, a' régi élet maradt; az új társaságra alkalmazhatók nem voltak 's ezért is csekély részt vehettek annak kifejlődésében.

Olaszországban 's déli Galliában ekkor más természetű kísérletet látunk. Ott a' római társaság' nem vészett el annyira mint máshol; a' városokban valamivel több élet 's rend maradt volt fenn. Ezen régi polgárisodás újra feléledni kezdett. Ha például az ostrogothok' olasz birodalmát tekintjük, Theodorich alatt, észre vehetjük; miként egy barbár fejedelem és népfaj urasága alatt is, a' municipális rendszer mintegy újlag lélekzeni, 's a' történetek általános menetelére befolylni kezd. A' római társaság' a' góthokra hatván, ezeket magához mintegy asszimilálta. Hasonló tény jelenik meg déli Galliában. A' hatodik század kezdetén Alaric, Toulouse visigoth királya egybegyűjteni a' római törvényeket 's Breviarium Aniani cím alatt, törvénykönyvet ad ki római eredetű alattvalóinak, Spanyolországban más erő, az egyház kísérti meg a' polgárisodás' újjá születését. A' régi germán gyülekezetek, a' harczosok tanácskozásaik helyett, Spanyolországban a' toledoi concilium uralkodik; 's e' conciliumban jöllehet laikusok is vesznek benne részt, még is a' püspökök birnak legtöbb befolyással. Nézzük a' vi-

sigothok' törvényeit, itt már nem látunk barbár törvényt: ezekből kitetszik, hogy e' korszak' philosophusai, az egyháziak készítették azokat. Telvék általános eszmékkel 's theoriákkal, 's a' barbár szokásoktól egészen idegen theoriákkal. Így például tudva van, hogy a' barbárok törvényhozása úgy nevezett személybeli törvényhozás volt, azaz hogy egy 's ugyanazon törvény csak egy 's ugyanazon fajbeli emberekre alkalmaztatott. A' római törvény a' rómaiakat, a' frank törvény a' frankokat kormányozta; minden népnek megvolt a' maga törvénye ha mindjárt többen egy kormány alatt 's ugyanazon tartományban egyesülten éltek is. Ez az mi személybeli, personalis törvényhozásnak nevezetik ellentétben a' tárgybeli, realis törvényhozás' rendszerével, melynek alapja a' tartományi egység. Már pedig a' visigothok törvényhozása nem személybeli, hanem a' tartományon alapszik. Spanyolországnak minden lakosai, akár rómaiak, akár góthok, ugyanazon törvény alatt állanak. Folytassuk vázsgálatunkat 's még nyilvánosabb nyomaira akadunk a' törvényhozók philosophiai szellemének. A' barbároknál az embernek, állásához képest megvolt bizonyos értéke; a' római, a' barbár, a' szabados 'sth. nem egy áron becsültettek; az életnek mintegy tarifája létezett. Az embereknek törvényelőtti egyenlő értéke meg van állapítva a' visigoth törvényekben. Nézzük a' bírói eljárást; a' compurgátorok hitletetele vagy a' törvényszéki viadal 's istenítélet helyett, tanuk általi bizonyítást 's a' ténynek észszerű nyomozását találjuk, milyent polgárisodott társaságban kereshetünk. Szóval a' visigoth törvényhozás tudományos rendszeres és társulati jellemre mutat. Benne ráismerünk a' toledoi conciliumok munkájára 's látjuk, hogy Spanyolországban, egész az arabok' berohanásáig a' theocraticus elv' kísérté meg a' polgárisodás felélesztését.

Francziaországban e' kísérlet más erőnek munkája volt; itt nagy egyedektől jelesen nagy Károlytól eredett az. Vizsgáljuk uralkodását minden szempontból 's tapasztalni fogjuk, hogy vezéreszméje a' nép polgárosítása volt. Ve-

gyük legelőször is háborúit; ő szüntelen csatásikon van délről éjszaknyugotig, az Ebrótól az Elbáig vagy a' Weserig; Vajjon csupán szeszély vagy hódítási vágy szülte hadjárásoknak hisszük-e ezeket? nem hiszem? nem akarom ugyan állítani, hogy ő minden tetteiről magának rendszeresen számot adott, hogy terveiben igen sok diplomacia és stratégia foglaltatott; de nem kétlem, hogy háborúra egy nagy szükség egy élénk vágy a' barbárság elhárításának vágya ösztönte őt. Egész országlása alatt munkásnak látjuk kettős betolulást, délről a' muszulman arabokét, éjszokról a' germánok- és szlávokét megakasztani. Ez nagy Károly országlásának hadi jelleme.

Ha általmegyünk belső országlására hasonló tényre akadunk kísérletekre rendet 's kormányzási egységet hozni az általa birt vidékekbe. Nem akarnék *ország*, vagy éppen *státus* nevezettel élni; ezek felette szabályszerű elnevezések 's a' nagy Károly által kormányzott társaságtól elütő eszméket ébresztők. Annyi bizonyos, hogy ura lévén roppant terjedelmű tartományoknak, megbotránkozott minden viszonyok' durva, zavart, egy nem függő állapotán 's ezen segíteni törekedett. Ezen dolgozott először *missi dominici* név alatt ismeretes kormánybiztosok által, kiket birodalmának minden részeibe szerteküldözött, hogy neki azok' viszonyairól jelentést tegyenek; továbbá közönséges gyűlések útján, melyeket elődeinél jóval gyakrabban tartott, azokba tartományainak minden jelesebb embereit egybehíván. Csalatkoznánk ha ezeket szabad, törvényhozó gyűléseknek hinnők; azokban nem volt semmi nyoma ama' tanácskozásoknak, melyeket mai időkben alkotmányos országokban megszoktunk, nagy Károly ezeket csak eszközöknek tekintette a' tények kellő megtudására, módnak egybefüggés nélküli népeihe holmi egyiséget holmi szabályt vinni.

Bármilly szempontból tekintsük nagy Károly' országlását, mindenben ugyanazon jellemre akadunk, a' polgárisodás' szellemére, harczra a' barbárság ellen, ezt mutatja buzgósa a' tanodák felállításában, a' tudósokhozi

vonzalma, az egyházi befolyás' pártolása, 's mindennek előmozdítása, mi nézete szerint akár egyedekre, akár az egész társaságra polgárosítólag hatni képes volt.

Hasonló irányú kísérletet tett kevésbé később Angliában Alfred király.

Ekképen az ötödik és kilenczedik századok között Európa külön pontjain munkások voltak mindazon különböző okok, melyeket mint a' barbárság megszüntetésére czélzókát említettem.

De sikere egyiknek sem volt. Nagy Károly nem birta roppant birodalmát, 's kormányzási rendszerét megalapítani 's állandóvá tenni. Spanyolországban szintűgy nem sikerült az egyháznak theocrátiáját megerősíteni. Olaszországban és déli Galliában, noha a' római polgárisodás több ízben iparkodott emelkedni, csak jóval később, a' tizedik század végével nyerhetett új életerőt. Addig minden törekvés véget vetni a' barbár állapotnak hajótörést szenvedett; a' siker haladottabb embereket kívánt az e' korbelieknél; e' kísérletek, különböző formák alatt nagyszembűbb 's szabályosb társaságot akartak létesíteni, mint a' minőt az akkori közértelem' álapota eltűrhetett. De azért még sem valának egészen terméketlenek, a' tizedik század elején szó sem volt többé sem nagy Károly birodalmáról, sem a' toledoi bölcs conciliumokról, de azért a' barbárság is végéhez közeledett, két nagy eredmény vala elérve: 1-ör A' népek vándor mozgalma dél- és éjszak felől, meg volt akasztva: nagy Károly birodalmának eldarabolása által a' Rhénus jobb partján alakult országok az éjszak-nyugat felől jövő népek ellen erős sorompóul szolgáltak. Ennek tagadhatlan bizonyossága a' normannok' megjelenése; ez időszakig Britanniát megtámadott némelly csapatokat kivéve, a' tenger felőli becsapások nem valának nevezetesekek. Csak a' kilenczedik század' folytában válnak általános és állandó tűneménnyé. Ennek oka a' szárazoni berohanásnak akadályai; a' társaság e' felől biztosabb 's bizonyosb határokat nyert. Az emberiségnek vándor osztálya a' szárazon megakasztva 's visszatolatva

kénytelen elfordulni 's tengeren folytatni vándor életét. Bármi sok bajt okoztak a' nyugati országok némi részeiben a' normánnok tengeri hadjárásaik, a' polgárisodás kifejlődésére nézve még is kevésbé ártottak az előbbeni népvándorlásoknál.

Délszakra hasonló tünemény. Az arabok megtelepednek Spanyolországban; köztük 's a' spanyol keresztények között foly a' harcz, de többé nem okozza a' nemzetek elhordozkodását.

2-or Az európai tartományok' belsejében is szünni kezd a' vándor élet; a' lakosság megtelepedik, a' birtok állandóbb, az emberek' egymásköztli viszonyaik nem változnak egy napról a' másikra, az erőszak és vakeset szeszélyei szerint. Az embernek belső, erkölcsi állapota is változni kezd; eszméi, érzelmei némi állandóságot nyernek miként élete; ragaszkodni kezd azon helyhez, melyen lakik, viszonyaihoz mellyeket e' helyen kötött, jószágaihoz, mellyeket egykor gyermekeinek hagyhatni reméll, lakházához melly utóbb kastélylá növend, földművelő rabszolgáinak nyomorúlt sergéhez, mellyek utóbb falu lakosaivá egyesülendők. Mindenütt apró társaságok, apró stásások alakulnak, úgy szólván a' divatozó eszmék 's értelmiség' mértékére szabottak. Ezen társaságokat lassanként oly kötelék fűzi együvé, mellynek elvét a' barbár szokások már magokban foglalták, oly frigyrendszer melly az egyedi függetlenséget meg nem szünteti. Egy részről minden tehetősebb ember megtelepedik birtokán egyedül családjával 's szolgáinak seregével; más részről ezen ország szerte elszórt harczos birtokosok közt bizonyos jogok és kötelezések fokozata 's hierarchiája áll fel; 's mi ez? Hübéri szerkezet, melly a' barbárság kebléből támad. Polgárisodásunk különböző elemei közül, természetes hogy a' germán elem jutott első uraságra; nála volt az erő, övé a' meghódított Európa; tőle kellett nyernie első alakját, első társasági szerkezetét.

A' hübéri rendszer e' korszakbani szükséges voltát, sőt egyedül lehetőségét, alakulásának általánossága is bi-

zonyítja. Mindenütt hol a' barbárság megszűnt, a' viszonyok hűbéri alakot öltének. Első pillanatban az emberek e' tényben a' zavar diadalmát látták. Minden egység, minden általánosság eltűnt; a' társaság minden felől bomladozott; tömérdek számú párányi, szűkkörű, különvált társaságok támadtak. E' tünemény kortársai által végromlásnak, általános anarchiának tartatott. Akár költőit, akár chronistáit kérdezzük e' korszaknak; mindnyájan a' világ végét hirdetik. S' még is olly szükséges, olly elkerülhetetlen volt a' hűbéri társaság' alakulása, annyira egyedül lehető következménye az előbbeni állapotnak, hogy minden viszony abban keresett menedéket. Az e' rendszerestől legidegebb elemek is, az egyház, a' királyság, a' városi közösségek, kénytelenek valának annak formáit elfogadni; az egyházi személyek 's testületek hűbérfő (suzerain) valának 's egyszersmind hűbéresek is (vassaux), a' városok hűbéri urak alatt állottak, de másokra nézve a' hűbéri jogokkal, magok is bírtak; maga a' királyság is hűbéri főnökség' alakját ölté. Minden gondolható tárgy hűbérbe adatott; nem csak jószágok, de mindenféle jogog 's kiváltságok is, favágás, halászat 'stb.; az egyházak lehető jövedelmeiket is hűbérbe adták u. m. a' kereszteslelki díjakat, a' gyermekágyasak, a' búcsújárók ajándékait 'stb. Miként a' társaság' minden elemei a' hűbértség rá-májába foglaltattak, úgy az életnek legkisebb részletei, legcsekélyebb tényei is hűbéri tárgyká váltak.

Midőn ekképen mindent hűbéri alakban látunk, azt kezdjük hinni hogy a' feudalitásnak lényege, úgy szólván életelve is minden viszonyokban uralkodik. Hibázunk. A' társaság azon elemei, intézményei, melyek más kútfőből eredtek mint a' hűbértség, ha mindjárt ennek formáit kölcsönözték is, saját természetekből ki nem vetkőztek, elveikről, igényeikről le nem mondtak. A' feudális egyházat is folyvást a' theocraticus elv lelkesíté, 's hogy ennek győzelmet szerezzen szüntelen igyekezett hol a' királyi, hol a' pápai hatalommal, hol a' néppel szövetségbe ama'

rendszert megdönteni, mellynek, csak kénytelenségből viselte formaruháját. Így voltak a' municipalitások, így a' királyság is; ebben a' monarchicus, amazokban a' democraticus elv meg nem szűnt belsőleg uralkodni 's forrni. Minden feudális öltözetök mellett ezen elemek folyást türekedtek az őket nyügöző idegenszerű formából kiszabadulni, 's olyat felvenni, melly saját életelvökkel meg egyeznék.

Vessünk még egy futó pillantatot a' hűbárség történeteire 's eredményeire a' tizedik és tizenkettedik századok között. Elismerhetetlen idves és nagyszerű befolyása az ember' egyedi kifejlődésére, a' jellemek, érzelmek és eszmék' kifejlődésére. Nem tekinthetünk e' kor' történeteibe a' nélkül, hogy nemes érzések, nagy tettek, emberi szép viszonyok nevezetes és számos példaira ne akadunk, mellyek mind a' hűbéri rendszer szüleményei.

A' középkori lovagiság is, noha lényegében nem egy a' feudálitással annak még is szülöttje; abban kell elismernünk kútfejét mindazon magasztos, nemes és hű érzelmeknek 's tetteknek, mellyek a' lovagiságot jellemzik. Ez utóbbi fényt kölcsönöz bölcsőjének.

Tekintsünk másfelé; a' képzelő tehetség első röptei Európában, az első költői, literaturai kísérletek, az első értelmi örömök, mellyeket Európa éldelt midőn a' barbárság öléből menekült, mind ez a' hűbárség' szárnyai, oltalma alatt, a' feudális várak' belsejében született. Az emberiségnek e' nembeni kifejlődése a' lélek', az élet' mozgalmát, szabad időt, ezer feltételt kíván, mellyekkel a' köznép' súlyos, szomorú, durva, kemény léte nem bírhatott. Francia - Angol - Németországban a' feudális időkhöz csatlakoznak az első irodalmi emlékek, az első értelmi élvezetek. Ennyit a' hűbéri szerkezet befolyásáról az egyedre.

Ha ellenben a' történetet, a' hűbárségnek társasági hatása iránt kérdőre vonjuk, azt feleli, hogy az mind a' rend' megalapításának, mind a' szabadság' terjesztésének mindig 's mindenüt akadály volt. Ezt tapasztaljuk bár-

milly szempontból tekintsük a' társasági haladást. 'S csakugyan a' hűbéri szerkezet' fennállásának egész ideje alatt, ama' két nagy erő a' nép és a' királyság, ez a' rendnek, amaz a' szabadságnak hatalmas emeltyűje, azt szünet nélkül megtámadják, ostromolják. Itt ott megkísértetett azt szabályozni, annak némi törvényességi, általánossági szint 's alakot adni: Angliában hódító Vilmos és fiai, Franciaországban szén Lajos, Németországban több császárok által. Hiában, mind ezen kísérletek 's törekvések hajótörést szenvedtek. Maga a' feudális társaság természete ellenkezett a' renddel és szabályossággal. Újabb időkben néhány elmés ember megkísérté a' feodalitásnak mint társasági rendszernek rehabilitatióját; abban törvényes, szabályozott, haladó állapotot akartak látni; azt arany kornak festették. Szóllítsuk fel, hogy ez általok festett dicső állapotnak jeleljék ki helyét, idejét; ezt tenni nem képesek; az időn 's téren kívüli utópia; dráma mellynek számára a' múltban, sem színpadot sem színészt nem találhatunk. E' tévedés' okát könnyű felfedezni, 's ez egyuttal megmagyarázza azoknak is hamis véleményét, kik a' hűbéri rendszert nem is említhetik a' nélkül, hogy reá átkot mondjanak. Mind ezek, mind amazok nem tekintették a' hűbérseget kettős szempontból, mint kellett volna hogy róla igazsággal ítélhessenek; nem különböztették meg befolyását az ember' egyedi kifejlődésére, jellemére, szenvedelmére, érzelmeire, hatásától a' társas állapotrara. Az egyik rész nem hihette, hogy olly polgári rendszer mellyben annyi erénnyel, nemes érzéssel, hősi tettel találkozunk, mellyben minden újabb irodalomnak bölcsőjét látjuk, mellyben az erkölcsök bizonyos magasságra, nagyságra emelkedni kezdtek, hogy illy rendszer annyira kárhózas lehessen mint némelyek állítjuk. A' másik rész csak a' rosszat látá mit a' hűbéri szerkezet okozott, a' tömeg' elnyomatását, a' rend és szabadság elébe vetett akadályokat, 's nem képzelheték, hogy illy zavaros kútforból nemes jellemek, nagy erények, némi jó eredmények is származhattak Ezek is, amazok is félre is-

merték a' civilisátió kettős elemét; félreismerték azt, hogy kettős irányú kifejlődés annak alapja, az egyik az embernek, az egyednek belső, lelki, értelmi haladását, nemesedését, a' másik a' polgári szerkezet', a' társasági külső viszonyok' javítását, a' jog' rend' és szabadság törvényeihez alkalmasát tárgyazók; két különmemű kifejlődés, mellyeknek egyike adott időben, jóval túlhaladja a' másikat, de századok' múltával, 's a' tények hosszú sorában még is egymást kölcsönösen feltételezik 's elésegítik.

Szóval a' hüberi rendszer az volt, minek lennie, azt tette, mit tennie kellett. Az egyediség' hatalmas érzete, a' személyes lét' élénk eszmélete, ez volt a' római világ' barbár hódítóinak bélyegző jelleme; ennél fogva általok 's miattok alapított társasági rendszernek ezen egyediség kifejlődését kellett mindennek felett eszközölni. A' mit az ember magával viszen által a' társasági viszonyokba, belső hajlamai, erkölcsi állapotja, hatalmasan foly be külső állásának alakításába. Más részről e' külső viszonyok hasonlóképen hatnak vissza az erkölcsi hajlamokra azokat megerősítik, kifejlesztik. A' germán társaságban az egyed játszott fő szerepet; a' germán elem' szülöttje a' feudalitás tehát az egyed' haladását, kifejlődését eszközölte. Hasonló tényre a' polgárisodás egyéb elemeinél is fogunk akadni; mindegyik hű maradt elvéhez; a' világot azon ösvényen vitték előbbre, mellyen eleinte megindultak. A' jövő czikkelyben az egyház' történetei az ötödik századtól a' tizenkettedikig, 's befolyása az európai polgárisodásra új bizonyosságot fognak tenni ez állítás' valósága mellett.

(Guizot után)